

जलधारा

• वर्ष १ अंक १ रा • जळगाव • डिसेंबर २०१२

* संपादक श्री.अविनाश कांतीलाल जैन *

किंमत ५४ रुपये • पाने १

प्रति,
मा. उपसहायक शा. जैन
श्री. अविनाश कांतीलाल जैन
जैन वृत्ती,
जळगाव, जि. जळगाव.

जलस्रोत टिकविण्यासाठी जलसिंचन महत्वाचे.. पद्मश्री डॉ. भवरलालजी जैन.

स्वा. प्र. (जळगाव) :

वाढते वैश्विक उष्णतेचे (ग्लोबल वार्मिंग)वाढते अवाहन व त्यावरील शक्य असणारे उपाय याबाबतीत जेट विचारवंत शे. तीतल व जैन उद्योग समुहाचे संस्थापक अध्यक्ष पद्मश्री डॉ. भवरलालजी जैन यांनी एका कार्यशाळेत जलस्रोतांची घटती पातळी यावर चिंता व्यक्त करून त्यावर काही साधे व सोपे उपाय बांवर सखोल मार्गदर्शन केले त्या विचारमालेतील काही मौलिक विचार आपणांपुढे लेख रूपात सादर करित आहे....

मनुष्याने नैसर्गिक साधन सामुग्रीच्या केलेल्या अतोनात वापरामुळे नुकसानामुळे आज हे काही स्रोत कायमचे नष्ट होतात की काय? हा एक फार मोठा प्रश्न, अशी फार मोठी भीती आता आपणां सर्वांना वाटू लागली आहे. यात सर्वात जास्त नुकसान झाले ते जलसाठ्यांचे व जलसंपत्तीचे यामुळे येत्या काही वर्षात धरतीवरील असलेले जलस्रोत हे उजाड होण्याच्या मार्गावर आहेत. यावर प्रभावी उपाय म्हणजे आज भितीशिक्षण राहिलेल्या जलसाठ्यांचे स्रोतांचे जतन करणे, व पुढील काळाकरीता जलनियोजन करणे हे होय. भारत हा कृषीप्रधान देश आहे. सुजलामु सुफलामु अशी ही समृद्ध भूमी सृष्ट्या या जलस्रोतांच्या नष्टेमुळे

ओसाड बनत चालली आहे. त्यामुळे शेतीसाठी तसेच पिण्याच्या पाण्याचाही प्रश्न ऐरणीवर आलेला आहे. अदूनही अनेक गावांत पिण्याच्या पाण्याची टंचाई तीव्र प्रमाणात वाढली असून यावर काही ठोस उपाय शोधण्याची नितांत गरज आहे. यासाठी टंचाईग्रस्त गावातील लोकांनी गावात कुत्रिम तळी बनवून गावाचे पाणी गावातच आडवून जलसाठे निर्माण केले. यामुळे पाण्याअभावी शेती न करू शकणारे तरूण परत गावाकडे येऊ लागले. व शेतीत परत लक्ष घालू लागले. परत आल्यावर त्यांनी प्रथम पारंपारीक पध्दतीने शेती व तीच्या पध्दतीत बदल करून एक सकारात्मक अशी भूमिका स्वीकारू लागले.

हा तरूणांनी शेतीला आधुनिक तंत्रज्ञानाची जोड देवून त्या जोडीला सॅट्रिबल खतांचा वापर पाण्याचे उत्कृष्ट नियोजन करून त्यांनी उजाड माळखानात फळा फलांच्या बागा फुलविल्या, यासाठी प्रथम त्यांना शिल्पक राहिलेला जलस्रोत टिकविणे महत्वाचे वाटले व या करिता त्यांनी पाणी जास्त प्रमाणात वाया जाऊ नये म्हणून सुसम ठिबक सिंचन पध्दतीचा वापर सुरू केला, यामुळे पाण्याचे

योग्य प्रमाणात नियोजन होऊन जमिन ओलावा धरू लागली.

यामुळे एक फायदा असा झाला कि शेतकऱ्याला पाण्याच्या

समस्येवर मार्ग निघाला व ठिबक सिंचनाच्या पध्दतीने पाणी घेत रोपांच्या मुळाशी जाऊ लागल्याने त्यांची वाढ जोमाने होऊ लागली. व याचा परिणाम असा झाला कि केवळ पारंपारीक पिकेच शेतात न घेता शेतकऱ्यांनी आपल्या शेतात फळबागा, फुलांची शेती या सारखे पूरक उरपादने घेण्यास सुरुवात केली. यामुळे त्यांचा रोजगार तर वाढला पण त्याच सोबत गावातील तरूण गावात राहून शेती सारख्या व्यवसायातही एकमेकांशी

स्पर्धा करू लागला. जेथे जेथे गावातील लोकांनी तळी बनवून पाणी साठविले तिथे त्यांना पाण्याचीटंचाई कधीच भासली नाही.

जलसिंचनाने नदी, तळी, बांदा पुनरुज्जीवन प्राप्त होते, त्यांचा संपूर्ण परिसर हा ओंतीलाताखाळी येऊन हिरवळ वाढविणारा होतो. हळू-हळू होत जाणारा हा बदल खूप सुखकर व लोकोपयोगी ठरतो. कारण जेव्हा समाज आपले सामुहिक हित जपण्यासाठी व उज्वळ भविष्य बनविण्यासाठी एकत्र येतो तेव्हा त्या कामातून होणारा लाभ हा सर्वसमावेशक व सर्वांच्या कष्टाचे ते एकसामूहिक पारितोषिक असते.

पाण्याची लुट किंवा अपव्यय टाळण्याकरीता जलाशयाच्या ठिकाणी राहणाऱ्या लोकांनी एक संघटन उभे केले पाहिजे. व त्याद्वारे लोकांना शाश्वत पध्दतीने शेतीकरणे, पाण्याची बचत करून शेतीत उत्पादन क्षमता वाढविणे यासारखे फायदेशीर मार्ग सांगितले पाहिजे. या मुळे बऱ्याच अंशी पाण्याचा अपव्यय टाळून पाणी बचत होण्यास मदत होईल. काटकसरीने पाणी वापरण्याच्या प्रचलित ठिबक सिंचन पध्दतीने महाराष्ट्रातील विचारवंतांचे व शेतकऱ्यांचे लक्ष अगोदर वेधले

गेल्यामुळे पाणी बचाव मोहिमेत महाराष्ट्र अग्रेसर आहे. त्यामुळे जेथे पाणी बचावाचे महत्त्व शेतकऱ्यांना बऱ्याच अंशी समजले आहे.

त्यामुळे आज केलेले पाणी नियोजन हे भविष्यातील पाणी टंचाईनिवारण अभियानाची नांदी असेल असे समजणे वाचने ठरणार नाही. त्यामुळे आपले पुढील ध्येय हे पाणी वाचवा असे म्हणण्यापेक्षा पाण्याची काटकसर व योग्य व्यवस्थापन कौशल्य वाढविण्यावर भर देणारे राहिल. या मुळे जनजागृती तर होईलच पण जर आपण पाण्याला राष्ट्रीय संपत्ती समजून लोकांना पाणी व्यवस्थापन या विषयाची गोडी लावली व जागरूकता निर्माण केली तर एक विधायक राष्ट्रकार्य केल्याचे प्रसामाधान मिळेल,

जलनासाडी करणे हा सामाजिक तसेच राष्ट्रीय मुद्दा आहे हे जनमानसांत बिंबवून पाणी बचावअभियान मजबूत करण्याच्या दृष्टिने सकारात्मक पाउले उचलून राष्ट्रीय संपत्तीचे होंगारे नुकसान थांबविण्यास निश्चितच लाभ होईल व एक चांगले कर्म केल्याचाही वेगळाच आनंद मिळेल.

(लेखक जेट विचारवंत व जैन उद्योग समुहाचे संस्थापक अध्यक्ष आहेत.)